Курс
Актуальні питання сучасної екології

Спеціальність 101 Екологія
Інститут екології Карпат НАН України

Викладач к.б.н., с.н.с. Шпаківська Ірина

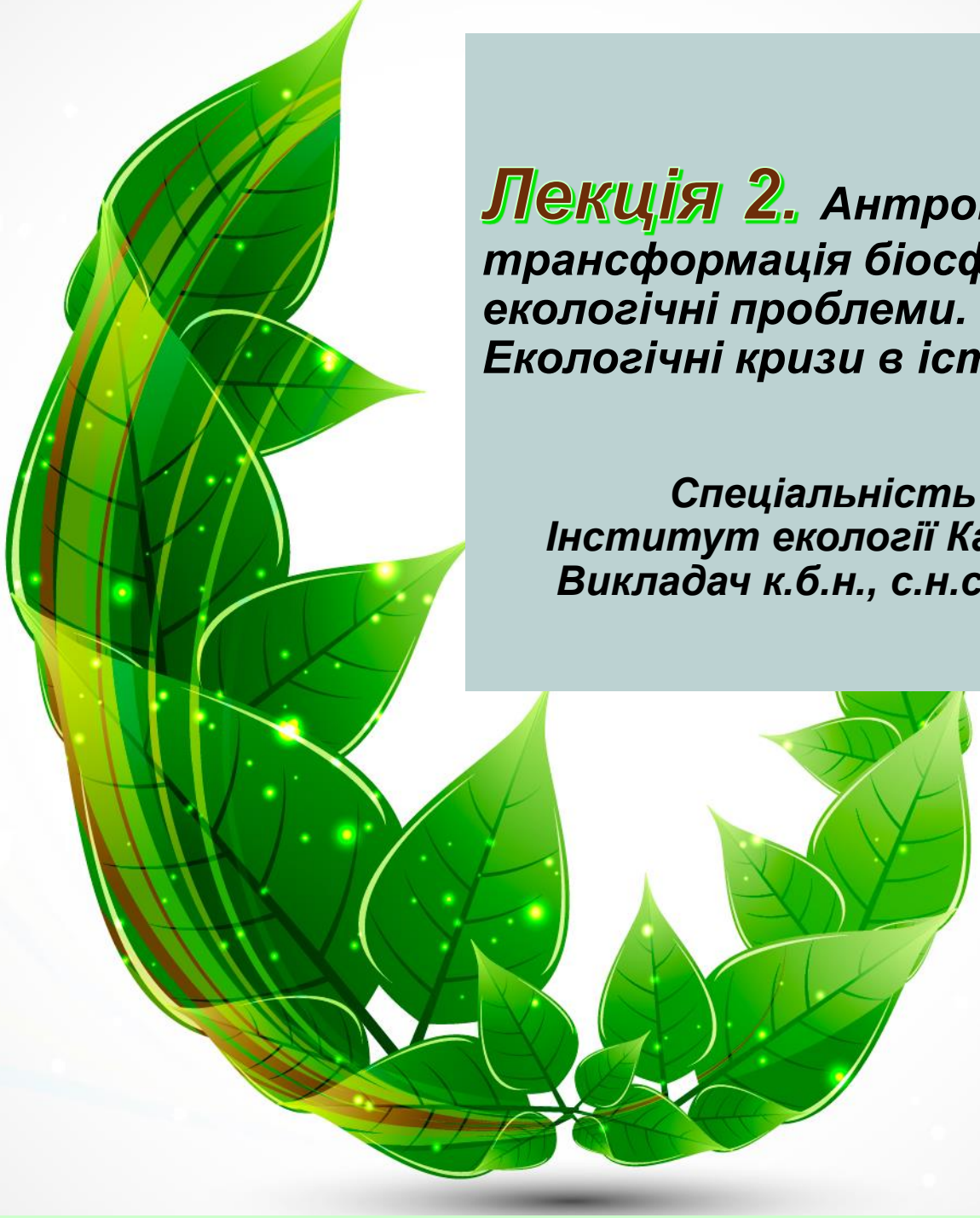

Лекція 2. Антропогенна трансформація біосфери, сучасні екологічні проблеми. Екологічні кризи в історії людства

Спеціальність 101 Екологія
Інститут екології Карпат НАН України
Викладач к.б.н., с.н.с. Шпаківська Ірина

Антропогенна трансформація біосфери

Характеристика глобальних екологічних проблем

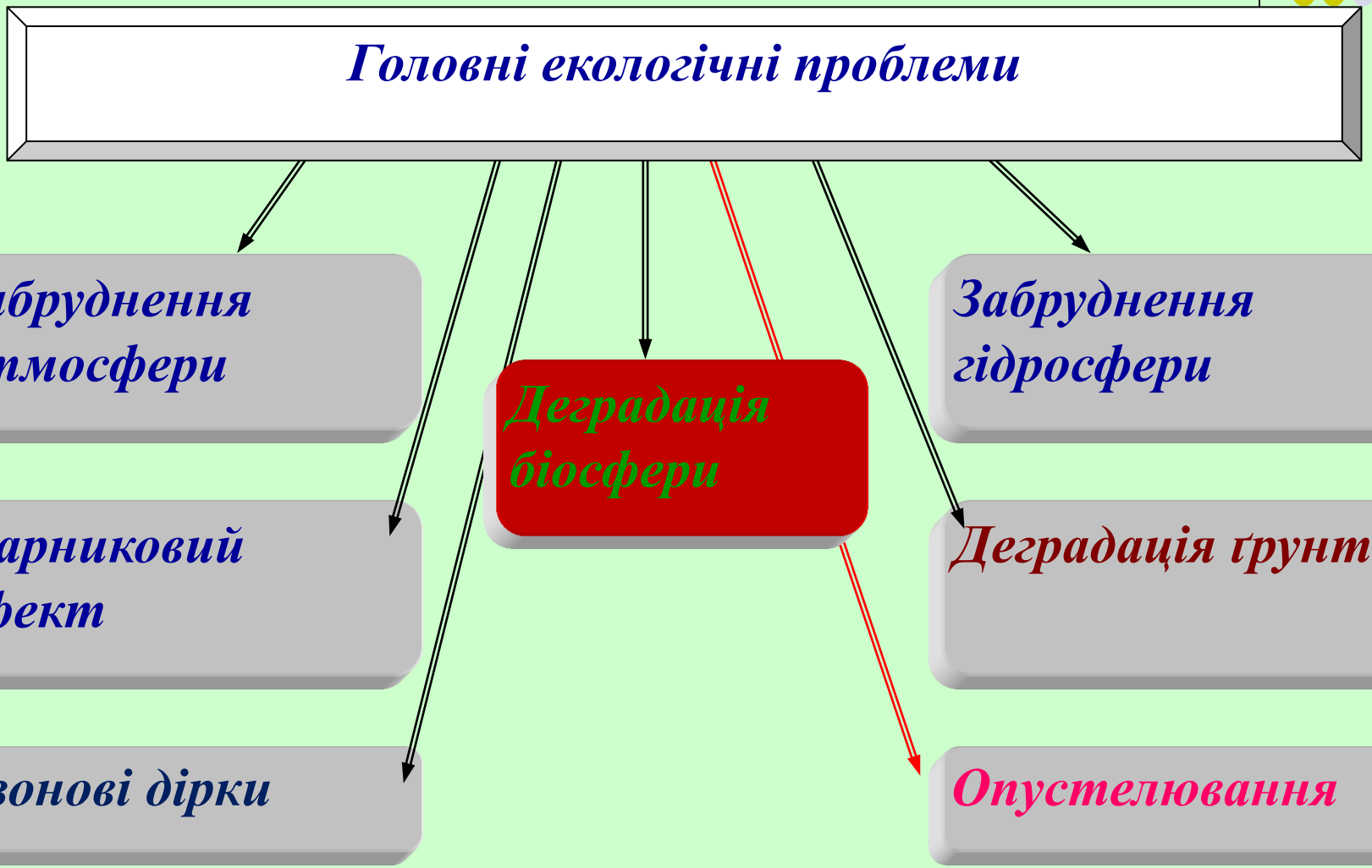

Проблема забруднення природного середовища стає гострою через зростання обсягів промислового і сільськогосподарського виробництва, в зв'язку з якісними змінами виробництва під впливом науково-технічного прогресу.

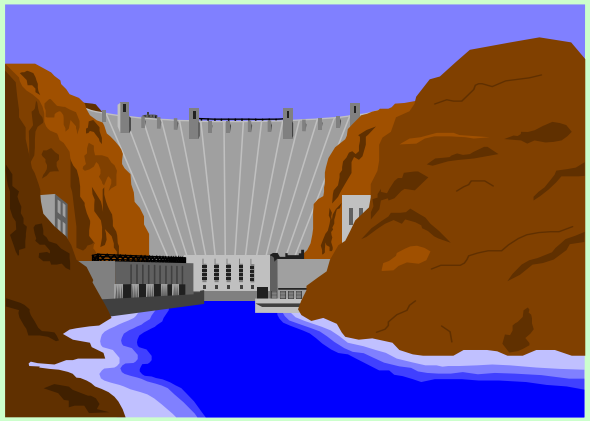

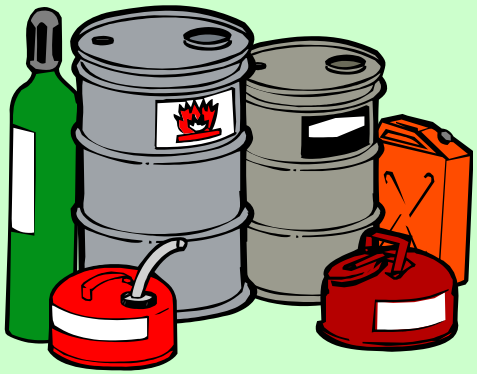

Напружена, а в ряді випадків критична екологічна ситуація - це сигнал про настання нової фази у взаємодії суспільства і природного середовища.

Забруднення

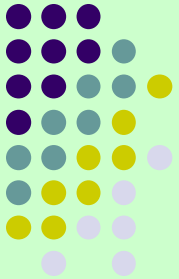

Забруднення — явище появи у довкіллі забруднюючих речовин чи будь-яких інших агентів (від вірусів до звукових хвиль надмірної інтенсивності), які безпосередньо чи опосередковано негативно впливають як на саму людину, так і на створене нею для власних потреб штучне середовище

Забруднення — привнесення в довкілля, виникнення або раптове підвищення в ньому значень чи концентрацій хімічних, фізичних, біологічних, інформаційних або будь-яких інших традиційних чи новостворених агентів і факторів, що спричинює втрату рівноваги і завдає шкоди для частини або більшості видів екосистеми, де сталося це явище.

Класифікація забруднень

Основні джерела забруднення навколишнього природного середовища

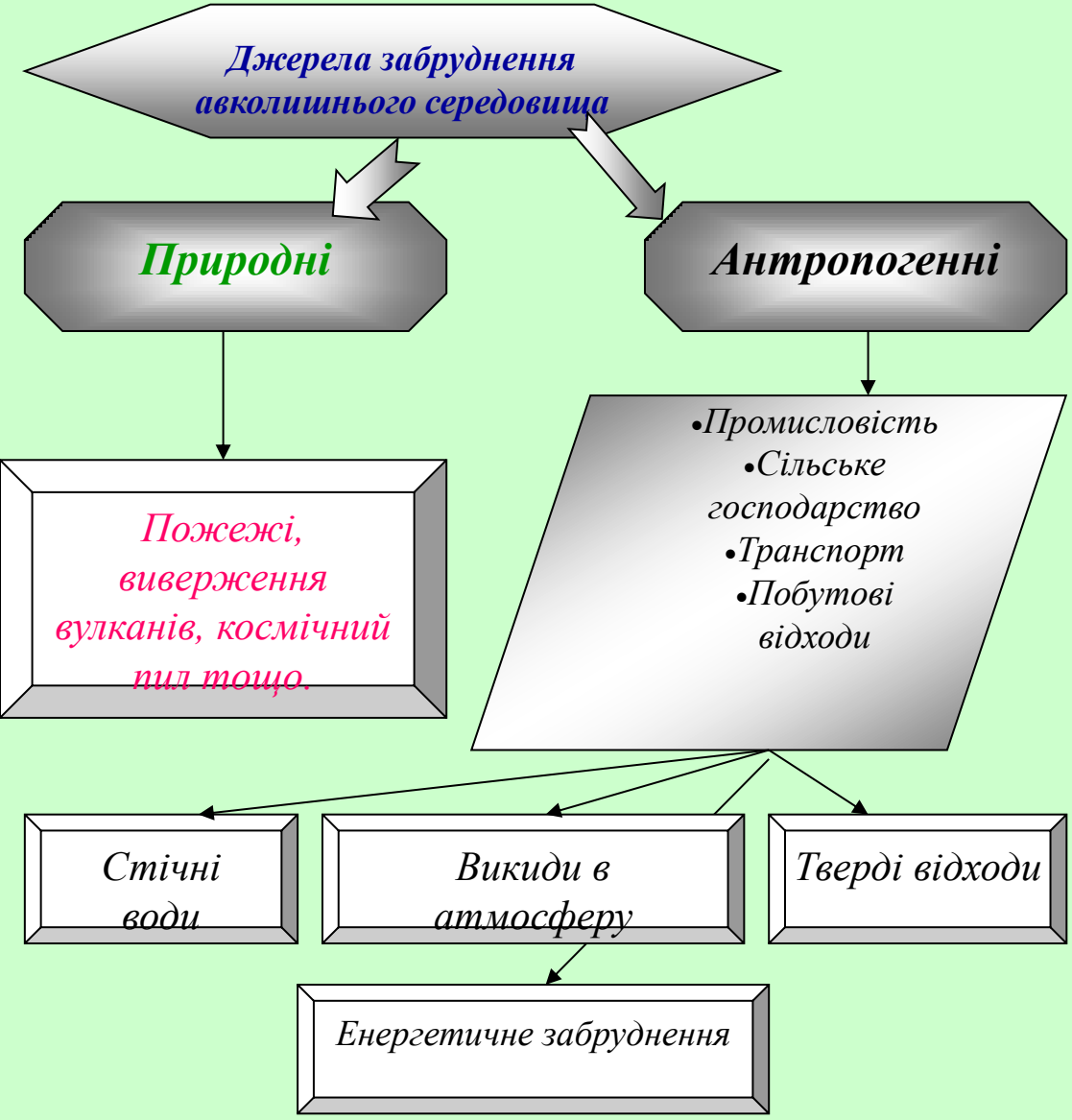

Природне забруднення має розподільчий (космічний пил, який практично не впливає на оточуюче середовище) або тимчасовий стихійний характер (пожежі, виверження вулканів). Рівень забруднення атмосфери в глобальному масштабі при цьому, як правило, залишається фоновим.

Антропогенне забруднення характеризується численністю видів та джерел внаслідок використання практично всіх хімічних елементів для забезпечення сучасних технологічних процесів.

Забруднення атмосфери

Атмосфера забруднюється аерозолями важких металів, синтетичними сполуками, радіоактивними та канцерогенними речовинами — їх понад 500.

Найбільш поширеними речовинами, що забруднюють атмосферу є оксид вуглецю CO, двоокис вуглецю (вуглекислий газ) CO_2, двоокис сірки SO_2, оксид азоту NO_2, вуглеводні C_nH_m, пил.

Основні забруднювачі атмосфери

Наслідки забруднення атмосфери

- **Парниковий ефект — глобальне потепління клімату.**
- **Утворення озонових дір.**
- **Зменшення прозорості атмосфери та збільшення хмарності.**
- **Смог.**
- **Кислотні дощі.**
- **Корозія металевих конструкцій.**
- **Порушення фотозахисту рослин**

Вплив забруднення на людину

- **Зниження загального імунітету організму та підвищення вразливості організму до інфекцій.**
- **Підвищення дитячої захворюваності.**
- **Поширення хронічних захворювань: бронхіту, рахіту.**
- **Підвищення кількості алергічних захворювань.**
- **“Помолодіння” хвороб.**

Фотохімічний смог

Парниковий ефект

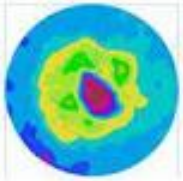

Озонові дірки

Кислотні дощі

Парниковий ефект і глобальні зміни клімату +1,5

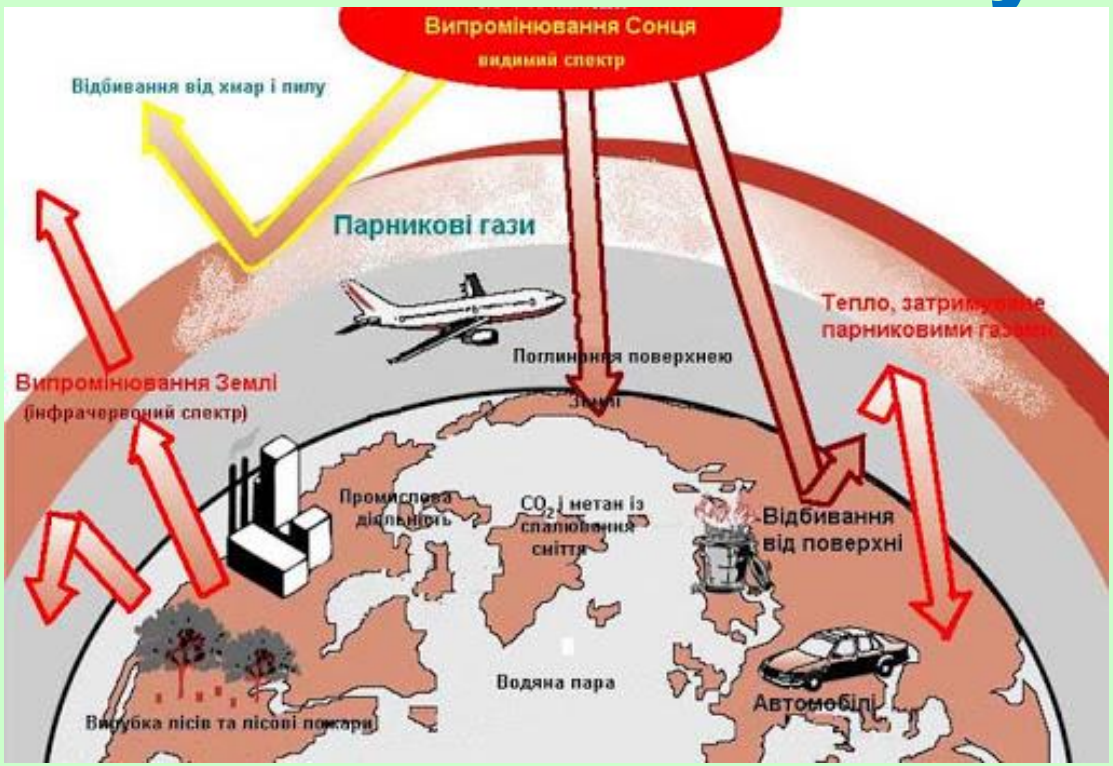

*З метою запобігання збільшенню парникового ефекту та глобальних змін клімату світова спільного підписала **Кіотський протокол** до Рамкової конвенції ООН зі змін клімату, підписаної 1992 року щодо стабілізації викидів парникових газів на рівні 1990 року.*

Зменшення товщино озонового екрану (озонові “діри”)

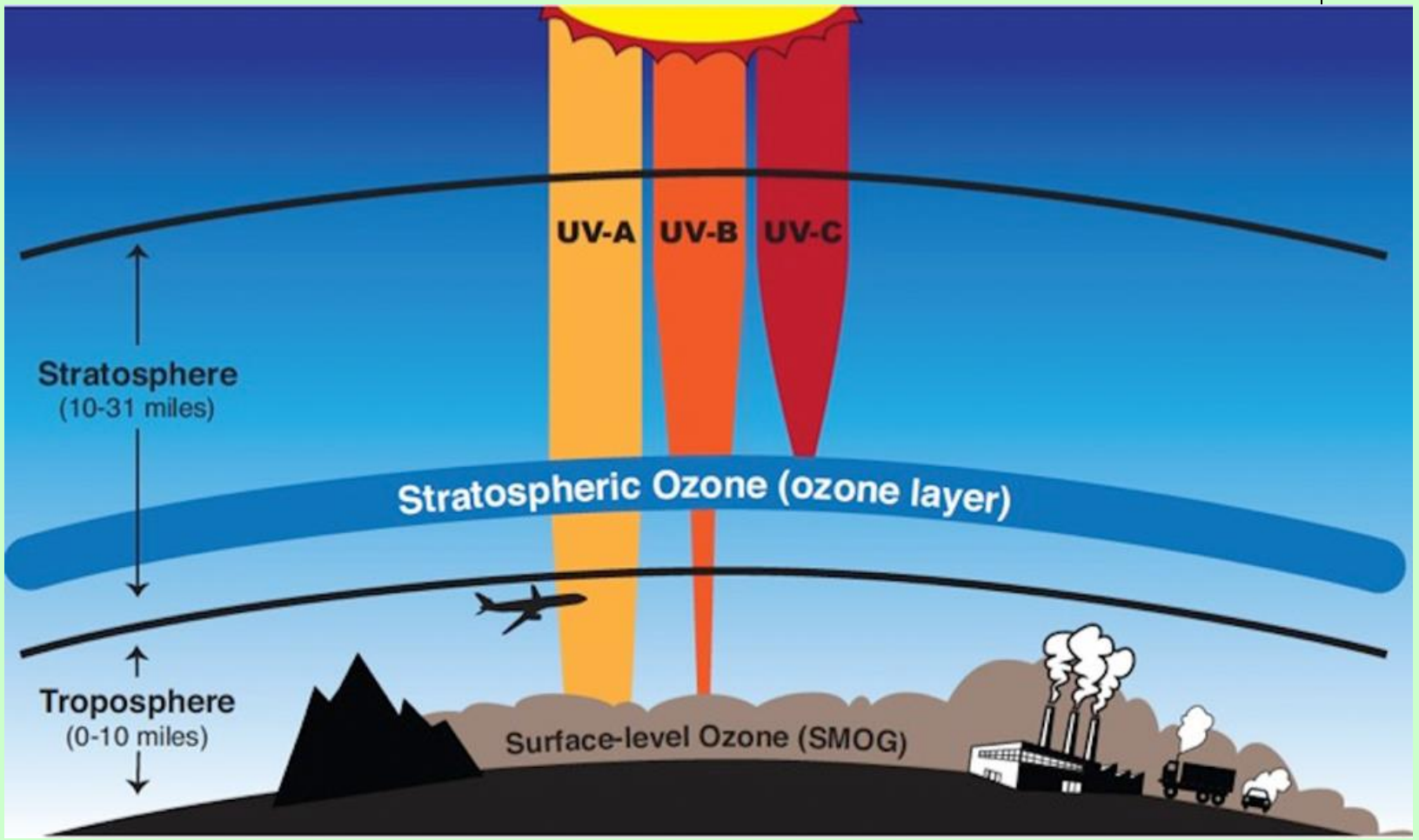

Терміном “озонова діра”** офіційно **названо зону стратосфери над Антарктидою з дуже зменшеною від нормального значення для цих висот концентрацією озону.

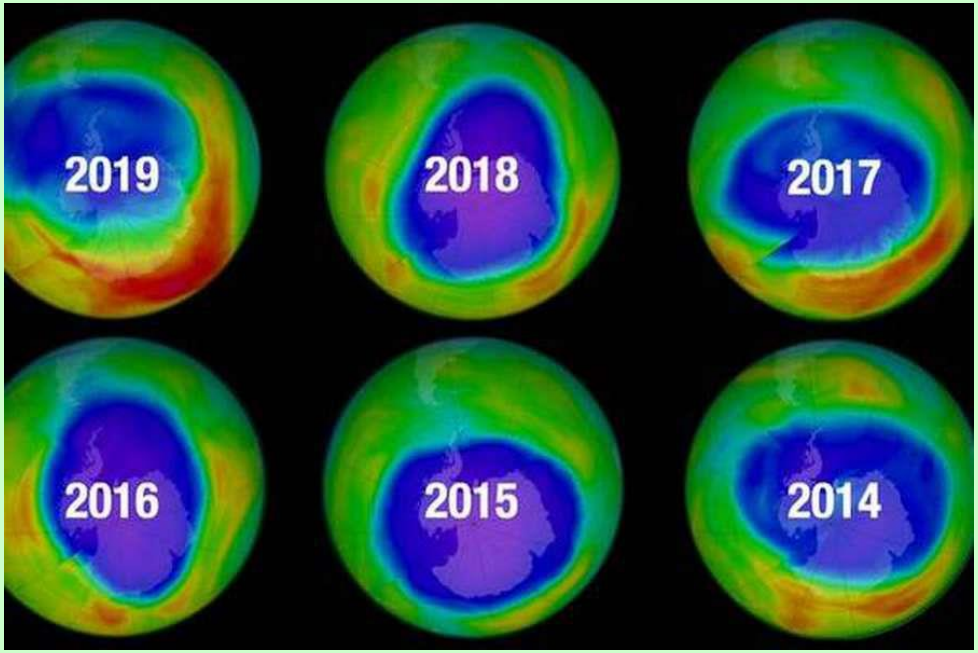

у 1985 р. було прийнято
Монреальську Конвенцію про захист озону

Руйнування озону можу відбувати безпосередньо хлором:

$2O_3 + Cl_2 \rightarrow 2ClO + 2O_2$

або опосередковано за рахунок квантів уф-с:

CFCl3+фотон уф-с (у стратосфері) = (F + 3Cl) + CO2

Кожен з атомів хлору чи фтору руйнує молекулу озону за реакцією

$O_3 + (Y) \rightarrow (Y)O + O_2$

$(Y)O + O \rightarrow (Y) + O_2$

где Y= може бути F, NO, OH, Cl, Br

Фотохімічний смог

*Походить від поєднання англійських **smoke (дим, кіптява)** і **fog (густий туман)**, термін для позначення суміші крапель туману з сажею і сполуками сірки й азоту (так званий індустріальний смог)*

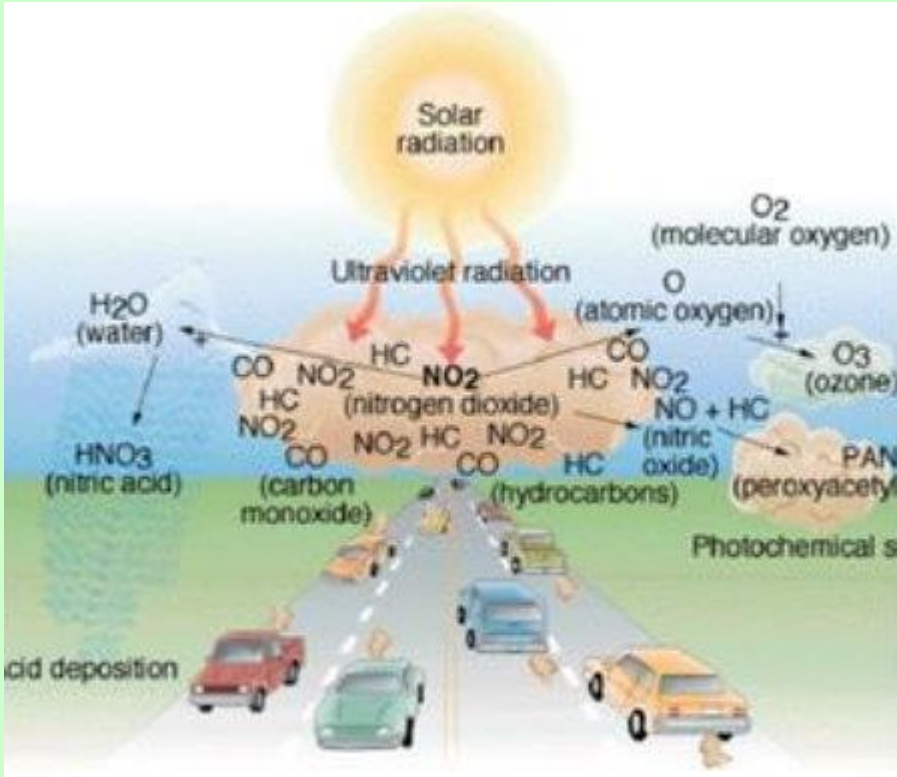

Кислотні (кислі) дощі

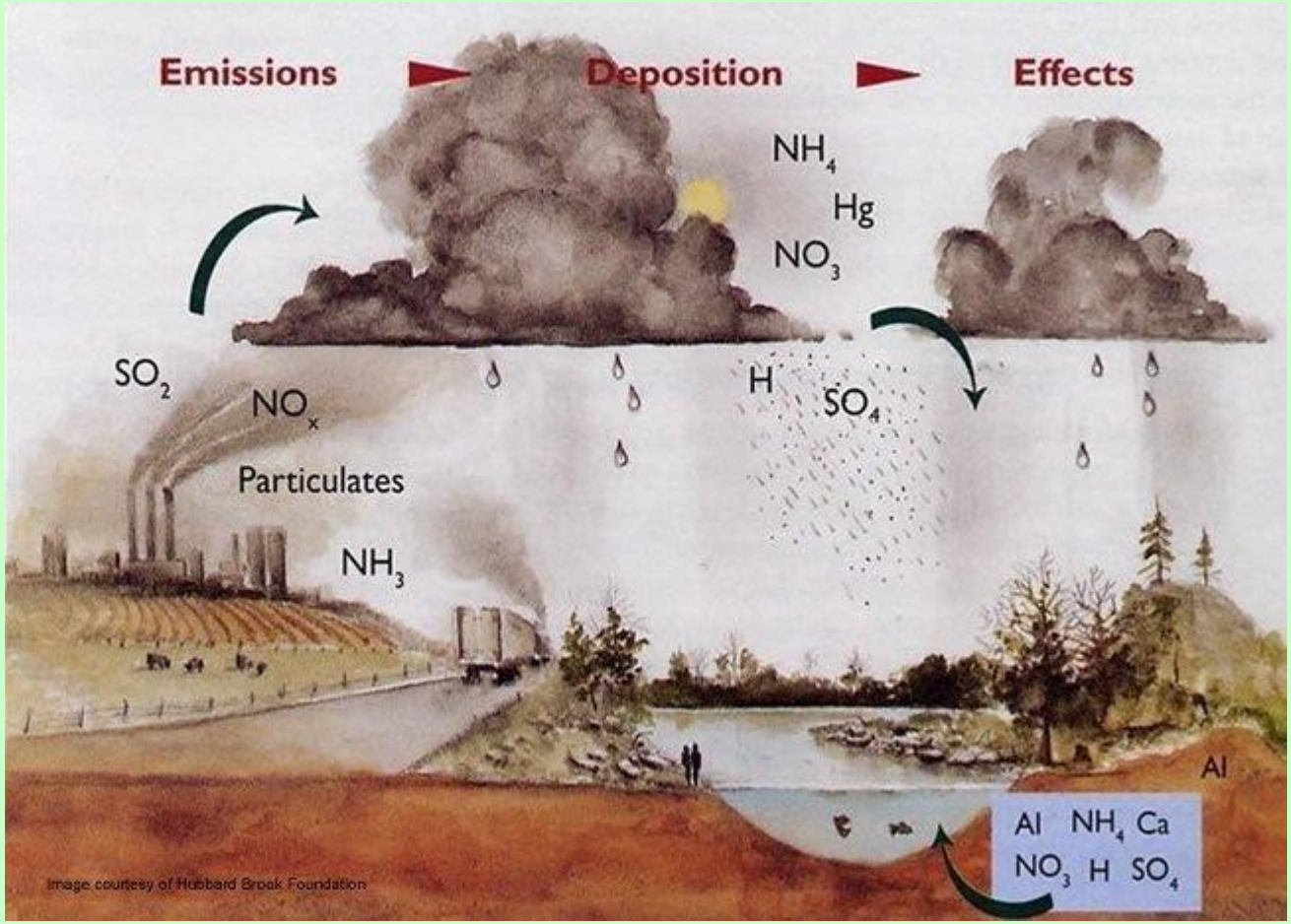

Космічний смітник

За даними щоквартального звіту Національного управління з повітроплавання й дослідження космічного простору США (NASA), присвяченого проблемі космічного сміття, на сьогодні на орбіті перебувають ***16094 «сміттєві об'єкти»,*** *у тому числі 3396 супутників, що вийшли з ладу, і 12968 верхніх ступенів ракет-носіїв та інших уламків. При цьому головним забруднювачем космічного простору залишається Росія, на частку якої разом з іншими країнами СНД припадає 6075 об'єктів космічного сміття. На США на «космічному смітнику» припадає 4867 об'єктів. На третьому місці Китай — 3623*

Забруднення гідросфери

Гідросфера забруднюється внаслідок:

- скиду забруднених стічних вод промисловими, сільськогосподарськими виробництвами та населеними пунктами,
- викиду шкідливих речовин під час аварій та катастроф,
- міграції небезпечних речовин у водне середовище з ґрунту та атмосфери.

Наслідки забруднення гідросфери

- **Зменшення кількості чистої прісної води.**
- **Порушення життєдіяльності живих організмів водойм.**
- **Вимирання окремих видів організмів.**
- **Порушення ланцюгів живлення у біоценозах**

Вплив забруднення гідросфери на людину

- **Поширення інфекційних захворювань.**
- **Споживання небезпечних для здоров'я речовин разом з питною водою, рибою та іншими морепродуктами.**
- **Збільшення фінансових витрат для очищення води для споживання.**
- **Проблема екологічнобезпечного для здоров'я людей відпочинку біля водоймищ.**

Антропогенні

Нафтопродукти

Стічні води

Пестициди

Нітрати

Фосфати

Синтетичні мийні засоби

Пластикові вироби

Поліетиленові пакети

Основні екологічні проблеми, що є наслідком забруднення гідросфери

Назва	Сутність	Причини
Дефіцит питної води	*Відсутність запасів для забезпечення потреб населення в чистій питній воді*	*Надходження у воду промислових відходів*
Цвітіння води	*Зміна забарвлення води, погіршення кисневого забезпечення вод*	*Розмноження фітопланктону*
Евтрофікація водойм	*Зростання водойм, обміління, скорочення рибних ресурсів, утворення боліт*	*Накопичення біогенних елементів (Натрій, Фосфор, Калій)*
Стічні води	*Надходження у воду важких металів, пестицидів, добрив, мийних засобів, радіонуклідів*	*Виробнича та господарська діяльність людини*
Нафтове забруднення	*Порушення обміну речовин між Океаном та атмосферою*	*Виробнича діяльність людини*

Забруднення гідросфери патогенними мікроорганізмами

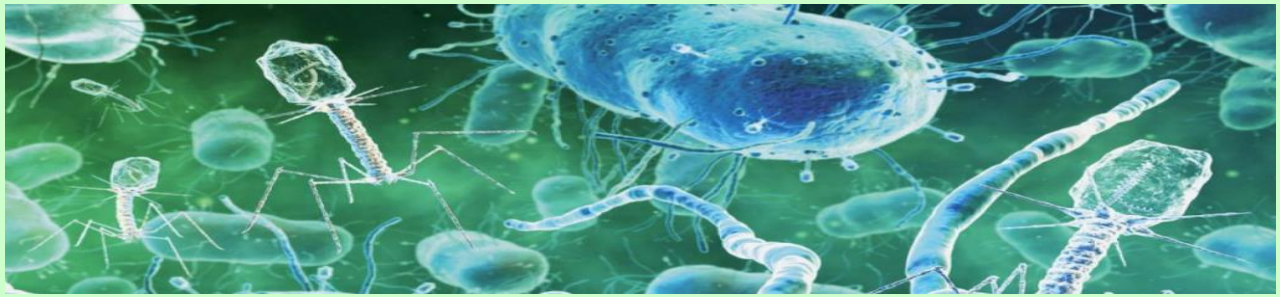

Забруднюючі агенти	Хвороба	Клінічні прояви хвороб
Бактерії	Холера	Пронос, блювання, зневоднення
	Тиф	Пронос, блювання, збільшення селезінки, запалення кишечника (без лікування часто закінчується смертю) Пронос (смертельною хвороба є насамперед для дітей)
	Бактеріальна дизентерія	Гострий біль живота, блювання, нудота (у наш час порівняно рідко закінчується смертю)
Віруси	Інфекційний гепатит	Жар, біль голови і живота, втрата апетиту,жовтяниця, збільшення печінки (яка часто уражається необоротно)
	Поліомієліт	Жар, різкий біль голови, горла, м'язів, необоротне ушкодження кінцівок (хвороба може бути смертельною)
Найпростіші	Дизентерія	Пронос, біль голови і живота (без лікування хвороба нерідко смертельна)
Паразити	Шистосоміаз	Біль живота, анемія, ушкодження шкіри та внутрішніх органів, хронічне погіршення здоров'я

Забруднення гідросфери нафтопродуктами

Найбільші катастрофи забруднення Світового океану:

1979 р. – в Мексиканській затоці розлилося близько 460 тонн нафти, і наслідки ліквідовувалися приблизно рік;

1989 р. – біля узбережжя Аляски сів на мілину танкер, розлилося майже 48 тис. тонн нафти, що утворилася величезна масляна пляма, і на межі вимирання виявилося 28 видів фауни;

2000 р. – нафта розлилася в бухті Бразилії – близько 1,3 мільйона літрів, що призвело до масштабної екологічної катастрофи;

2007 р. у Керченській протоці кілька суден сіли на мілину, отримали пошкодження, а деякі затонули, розлилася сірка і мазут, що призвело до загибелі сотень популяцій птахів і риб.

Пластиковий острів

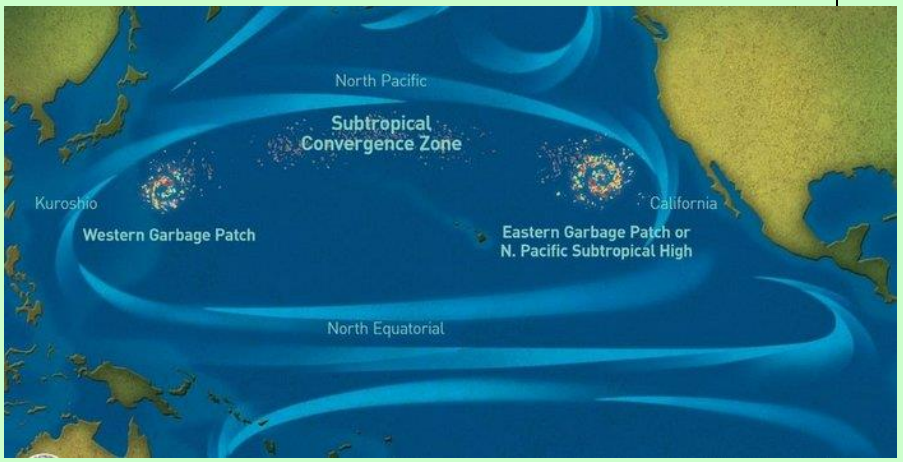

Велика тихоокеанська сміттєва пляма *(англ. Great Pacific Garbage Patch, це острів антропогенного сміття в північній частині Тихого океану.. На цій ділянці сконцентровано надзвичайно щільні масиви пластику та інших відходів, занесених водами Північно-Тихоокеанської системи течій.*

Площа сміттєвої плями різні дослідники оцінюють від 700 тис. до 15 млн км^2, тобто найменша оцінка перевершує площу України на 20 %.[

Забруднення та руйнування літосфери

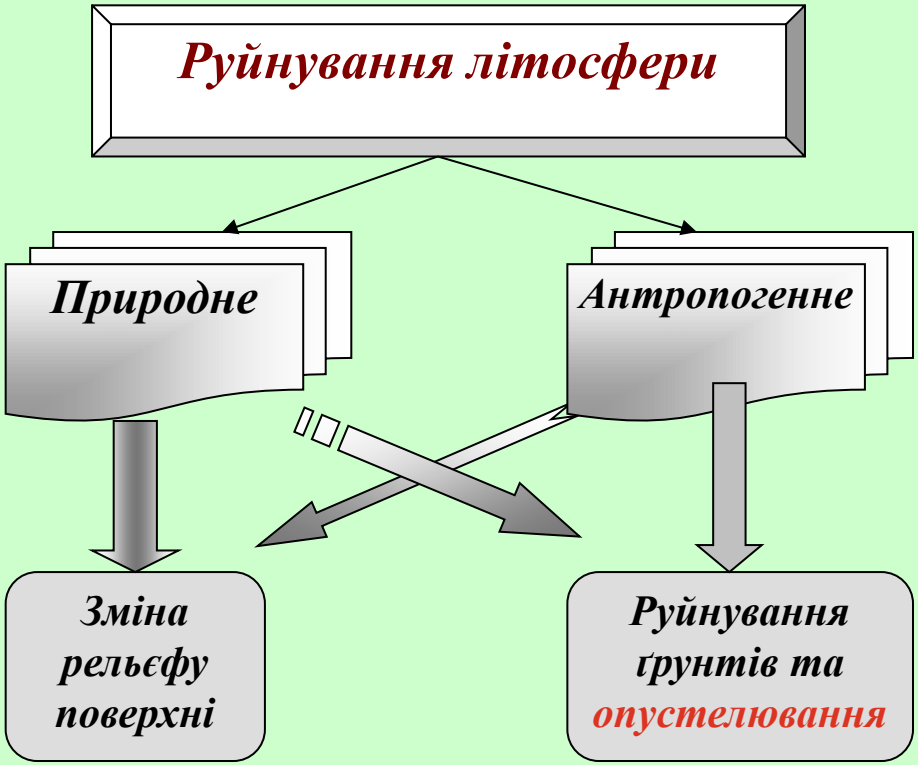

Наслідки забруднення та руйнування літосфери

- Зменшення території, що вкрита рослинністю.
- Зменшення площі лісів.
- Зниження родючості ґрунтів та опустелювання.
- Погіршення умов росту та розвитку рослинного світу.
- Міграція небезпечних речовин у гідросферу. Накопичення небезпечних речовин у біологічних ланцюгах живлення.

Вплив забруднення літосфери на людину

- Споживання забруднених харчових продуктів.
- Збільшення алергічних хвороб.
- Непрямі наслідки через вплив на біо-, гідро- та атмосферу.

Джерела забруднення ґрунтів

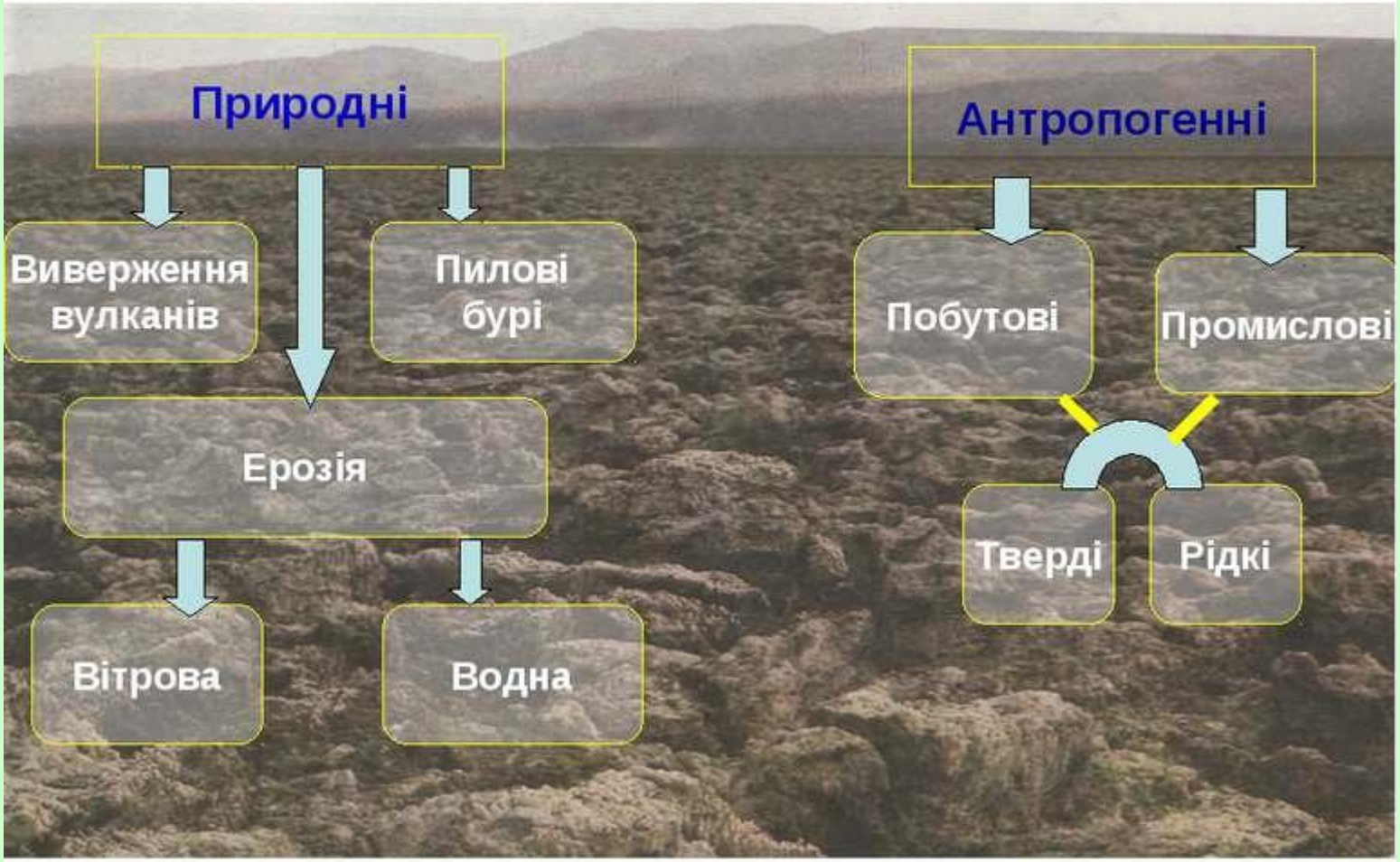

Ерозія ґрунтів

Водна ерозія

Вітрова ерозія

Вітрова ерозія

Вплив навколишнього середовища на здоров’я людини

за даними ВООЗ майже чверть населення планети помирають саме через погані екологічні умови: екологічні ризики зумовлюють виникнення понад 100 найнебезпечніших хвороб, і щороку саме вони вбивають 12,6 млн людей, а це – 23% усіх смертей, які трапляються у світі.

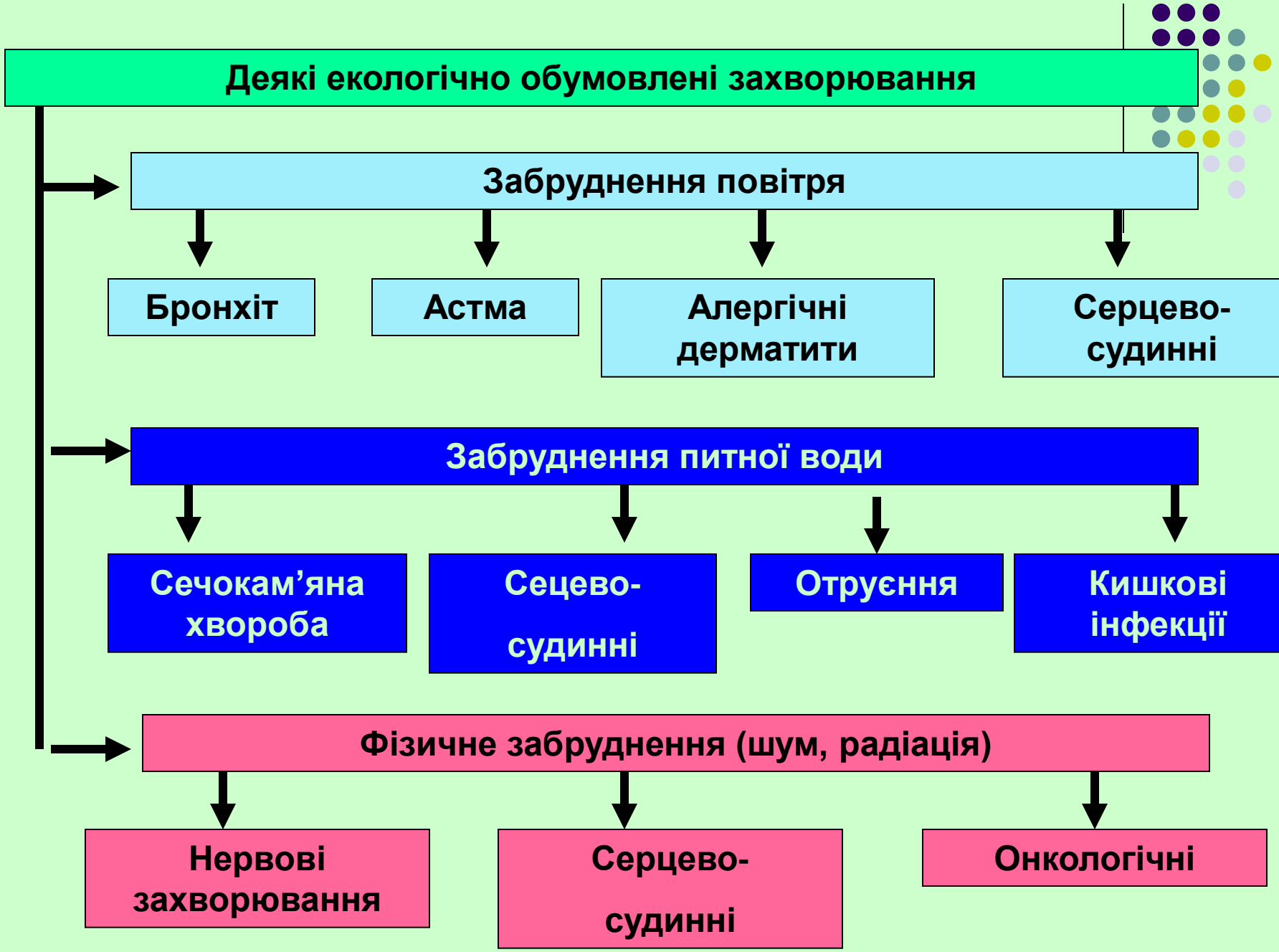
Деякі екологічно обумовлені захворювання
Забруднення повітря
Бронхіт
Астма
Алергічні дерматити
Серцево-судинні
Забруднення питної води
Сечокам'яна хвороба
Сецево-судинні
Отруєння
Кишкові інфекції
Фізичне забруднення (шум, радіація)
Нервові захворювання
Серцево-судинні
Онкологічні

Людина та біосфера, етапи розвитку людства та екологічні кризи

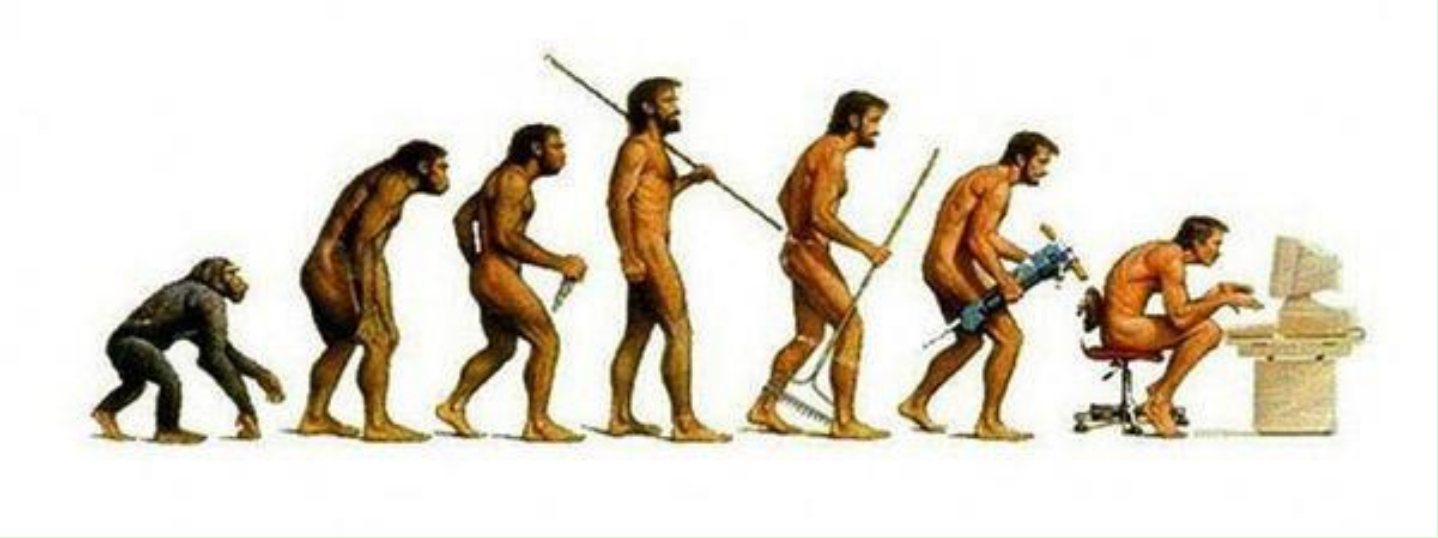

Місце виникнення та початок розселення людини

Точками на карті вказані місця, де знайдені останки предків людини віком більше 1 млн. років.

Протягом багатьох млн. років предки людини жили на сході Африки.

- **18 млн. років тому (озеро Вікторія) жив проконсул - наш загальний із людиноподібними мавпами предок.**
- **більше 4 млн. років тому там же виник афарський австралопітек — наш прямоходячий предок.**
- **більше 2 млн. років тому там же з'явився перший представник роду Людина - уміла,**
- **1,6 млн. років тому виникла прямостояча людина.**

Де розпочав свій шлях наш вид – Людина розумна, - невідомо, але десь поблизу

Первісне суспільство збирачів, мисливців, рибалок, землеробів і скотарів (150-10 тис. р. до н.е.)

Характеристика суспільства	150-40 тис. р. до н.е. – палеоліт	40-10 тис. р. до н.е. – неоліт, останній кам'яний вік
Соціальна характеристика суспільства	❑ мобільний мисливсько-збиральний уклад життя, ❑ незначний приріст населення, освоєння сусідніх територій. ❑ автономні самодостатні соціальні системи, які могли існувати без підвищення рівня самоорганізації	❑ Новий спосіб добування їжі – вирощування с/г культур, ❑ утримання скота на пасовищах і в загонах, ❑ зростання чисельності населення, ❑ глинобитні дома, ❑ кераміка, ❑ міфологія і релігія.
Головна форма господарювання	Кочове господарство присвоєння	Перехід до осілого землеробства, скотарства, рибальства і мисливства
Відношення до природи	Одуховлення природи	
Залучені ресурси	Біотичні	
Ландшафти, створені людиною	Природні вторинні	сільські
Біосферні цикли	Біологічні	
Тип взаємодії з природою	Пряме споживання, гомеостаз із біосферою	Виділення із природи, перехід до її підкорення

Продовження для первісного суспільства збирачів, мисливців, рибалок, землеробів, скотарів (150-10 тис. р. до н.е.)

Характеристика суспільства	150-40 тис. р. до н.е. – палеоліт	40-10 тис. р. до н.е. – неоліт, останній кам'яний вік
Причина переходу до нового типу	Рубіж 40 тис. р. до н.е. – перша антропогенна екологічна криза – перепромисел крупних тварин	Зародження нових держав у центрах землеробської культури неоліту 10 тис. р. до н.е. – можливості господарства присвоєння повністю вичерпані
Способи подолання протиріч людини і природи	❑ Пристосування до ландшафту: ✓ вибір місця проживання, ✓ створення засобів мисливства, рибальства, землеробства, скотарства. ❑ Міграція – пошук кращих умов для життя. ❑ Локальний характер змін природи. Суттєві перетворення - результат боротьби етнічних груп за територію і ресурси.	1 етап «агресивного» природокористування: ➢ створення сільських поселень, ➢ зрошувані поля, т.і. Однонаправлені стихійні перетворення природи.
Світова цивілізація	-------	Неолітична цивілізація (30-35 століть)

Суспільство рибалок, мисливців, землеробів і скотарів (10 тис. р. до н.е. –10 ст. н.е.)

Характеристика суспільства	10 тис. р. до н.е. – 1 ст. н.е.	1-10 ст. н.е.
Соціальна характеристика суспільства	Два типи соціокультурних систем: 1) рибалок і мисливців (вичерпання можливостей); 2) раннє землеробство і скотарство (розвиток виробничої економіки). Відмінності в темпах суспільно-економічного розвитку: прильодникові області – сезонно-рухомі мисливці; південні засушливі і приморські області – мисливці, збирачі, рибалки; жаркий пояс – бродячі мисливці і збирачі; помірна і субтропічна зони – різкий перехід до виробництва; лісна зона – вогневе землеробство; засушлива зона – зрошуване землеробство; степна зона – скотарство. 7-6 тис. р. до н.е. - етап розвитку експлуататорських суспільств (відсутність приватної власності на землю і ренти). 8-3 тис. р. до н.е. – «осьовий час» - світові імперії, світові релігії. Кінець 1 ст. н.е. – крах рабовласницьких держав Древнього Світу.	Станово-класове суспільство – ріст приватної власності. Державна власність на землю і воду. Сформовані цивілізації класового суспільства: східно-християнський світ; західно-християнський світ;; ісламський світ; буддистський культурний ареал.

Продовження 1 для суспільства рибалок, мисливців, землеробів і скотарів (10 тис. р. до н.е. –10 ст. н.е.)

Характеристика суспільства	10 тис. р. до н.е. – 1 ст. н.е.	1-10 ст. н.е.
Головна форма господарювання	Осіле землеробство, виробнича система господарювання	Виробнича; Перехід від форм неподільної влади держави на суспільні ресурси до традиційної форми влади з обмеженою автономією приватних власних структур.
Відношення до природи	Світогляд підкорювача природи	
Залучені ресурси	Родючі ґрунти і пасовища, гідрологічні	
Ландшафти, створені людиною	Культурні сільські ландшафти	Перші міські ландшафти
Біосферні цикли	Гідрологічні	
Тип взаємодії з природою	Виділення із природи, боротьба з природою	

Продовження 2 для суспільства рибалок, мисливців, землеробів і скотарів (10 тис. р. до н.е. –10 ст. н.е.)

Характеристика суспільства	10 тис. р. до н.е. – 1 ст. н.е.	1-10 ст. н.е.
Причина переходу до нового типу	Вичерпання можливостей господарства присвоєння, зростання потреб, Екологічна криза засолення ґрунтів і деградації примітивного поливного землеробства, недостатність його для зростаючого населення Землі.	Екологічна криза масового знищення і нестатку рослинних ресурсів, пов'язаних з бурхливим розвитком продуктивних сил, широке застосування мінеральних ресурсів.
Способи подолання протиріч людини і природи	Цілеспрямоване використання ландшафтів для забезпечення побутових умов і комплексного розвитку землеробства.	Урбанізація населення, створення міст, частково ізольованих від зовнішнього середовища. Місто - фактор глибокого перетворення природи.
Світова цивілізація	❑ Східно-рабовласницька (на Сході) ❑ Антична (на Заході). Формування східної і західної моделей суспільного устрою.	Ранньофеодальна цивілізація.

Індустріальне суспільство (10 -20 ст. н.е.)

Характеристика суспільства	10-14 ст.	14-18 ст.	18-20 ст.
Соціальна характеристика суспільства	економічна революція: ❑ бурхливий розвиток міст, ❑ удосконалення агротехніки, ❑ становлення виробництва	❑ товарно-ринкова економіка; ❑ масове виробництво	Демократизація суспільства – головний момент переходу від станово-класового суспільства до індустріального
Головна форма господарювання	Промисловий розвиток		
Відношення до природи	Світогляд підкорювача природи		
Залучені ресурси	Корисні копалини		
Ландшафти, створені людиною	Міські		
Біосферні цикли	Втручання людини в енергетичні та біогеохімічні цикли		
Тип взаємодії з природою	Руйнівна експлуатація ресурсів		
Причина переходу до нового типу	Екологічна криза неприпустимого глобального забруднення (криза редуцентів), тобто, редуценти не встигають очищати біосферу від антропогенних продуктів або не здатні це зробити із-за неприродного характеру викидів синтетичних продуктів.		
Способи подолання протиріч людини і природи	Прискорення технічного прогресу – спосіб захисту від обмеженості природних ресурсів		
Світова цивілізація	Передіндустріальна		Індустріальна

Постіндустріальне суспільство (із 70-х рр. 20 ст.)

Характеристика суспільства	Сутність характеристик суспільства
Соціальна характеристика суспільства	❑ Перехід розвинутих країн Заходу на постіндустріальний (екологічний) розвиток за рахунок експлуатації природних і матеріальних ресурсів країн з нижчим рівнем природокористування шляхом надання їм інформаційно-інноваційних послуг з охорони природи т.і. ❑ Формування ноосферного суспільства – етап екологічного розвитку.
Головна форма господарювання	Застосування нових інформаційних технологій
Відношення до природи	Людина – частина природи
Залучені ресурси	Утилізація відходів
Ландшафти, створені людиною	Екополіси
Біосферні цикли	Узгодження техногенних і природних циклів
Тип взаємодії з природою	Гармонізація відносин з природою
Причина переходу до нового типу	Одночасні кризи: редуцентів, термодинамічна (відносна нестача джерел енергії) і порушення природної екологічної рівноваги (притоку і відтоку енергії, речовини та інформації)
Способи подолання протиріч людини і природи	Господарські системи трансформуються від масового виробництва до більш диференційованого інформаційно-інноваційного
Світова цивілізація	Постіндустріальна

ФАКТОРИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ. ЦИКЛІЧНА І ЛІНІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

ЦИВІЛІЗА́ЦІЯ

(від лат. civilis - громадський, громадянський, суспільний, державний) -

1) людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення цивілізації) має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі (науці, технологіях, мистецтві тощо), спільні духовні цінності та ідеали, ментальність (світогляд);

2) такий щабель розвитку людства,

- ✓ коли власні соціальні зв'язки починають домінувати над природними і
- ✓ коли суспільство починає розвиватися і функціонувати на своєму власному ґрунті.

[Вільна енциклопедія]

ПРИКЛАДИ

- Єгипетській цивілізації властиві спорудження пірамід, муміфікація померлих, своєрідне ієрогліфічне письмо тощо.

- Інколи в одну цивілізацію об'єднують людей однакової віри (Християнська, Буддистська т.і.)

Цивілізація та етнос

- **Цивілізація - це продукт діяльності суперетносу, групи етносів, які виникли в один час в одному географічному регіоні.**
- **Головним доказом того, що етнос це реальність, є культура. Немає ненаціональних культур.**
- **Етнос (від грец. ethnos - народ, група, плем'я) - стійка, історично сформована на певній території спільність людей - *плем 'я, народність, нація*, - що мають**

1) **спільні риси, усталені особливості культури та психічного складу, а також**
2) **усвідомлюють свою єдність і відмінність від інших подібних утворень (самосвідомість), фіксовані у етнонімі.**

Основні ознаки терміну “ етнос ”

1) **територіальна взаємодія етнічних спільностей для їх функціонування (В. І. Наулко);**
2) **роль національної (етнічної) самосвідомості (П. І. Кушнір);**
3) **культурна специфіка (М. М. Чебоксаров),**
4) **обряди і звичаї (В. К. Борисенко),**
5) **соціально-економічна цілісність та безперервність етносоціальних процесів і міжетнічних зв'язків (В. І. Наулко).**

Суперéтнос - етнічна система, вищої ланки етнічної ієрархії, що складається з кількох етносів, що виникли одночасно у одному ландшафтному регіоні, взаємозалежних економічним, ідеологічним і політичною спілкуванням, і які виступають в історії як мозаїчна цілісність.

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ДЕГРАДАЦІЇ ДОВКІЛЛЯ

1. Демографічний фактор (вибух)

Зростання чисельності населення Землі:

- до 1800 р. досягла 1 млрд. осіб
- 2-й млрд. осіб додався за 130 р.,
- 3-й млрд. осіб — за 30 р.
- 4-й млрд. осіб — за 15 р.
- 5-й млрд. осіб — за 12 р.!
- 7— 8 млрд. осіб - в першій половині XXI ст. (прогноз)

Можливостей біосфери недостатньо.

2. Промислово-енергетичний фактор

- розширення енерговиробництва
- активне забруднення природи,
- випадання кислотних дощів,
- утворення озонових «дір»,
- парникового ефекту,
- появи й поширення хвороб,
- зубожіння більшості населення планети,

3. Ресурсопоглинання і продукування відходів

- негативний вплив на біосферу понад 50 тис. хімічних речовин, які використовує людина
- щорічно світова промисловість виробляє близько 2100 млн. т твердих відходів.

4. Зменшення біорізноманітності

- протягом найближчих 20—30 років через техногенні зміни біосфера може втратити більш як 1 млн. видів рослин і тварин.

5. Урбанізація (Київ)

- вміст у повітрі газів, пилу, парів бензину, електромагнітне і шумове забруднення в 1,5—2,5 рази перевищують гранично допустимі,
- тривалість життя за останні 30 років скоротилася на 5—6 років

Продовження: ОСНОВНІ ФАКТОРИ ДЕГРАДАЦІЇ ДОВКІЛЛЯ

6. Загибель водних екосистем

- зниження біопродуктивності через забруднення вод
- загибель риби через випадання кислотних дощів, принесених з промислових районів Великої Британії та Північної Європи
- хижацький промисел риби у Світовому океані та внутрішніх морях

7. Деградація ґрунтів

- знищено ерозією:
  - водною близько 6 % земель
  - вітровою - 28 %,
- засолено через неправильне зрошення - 12 % ,
- виведено з обороту через перехімізацію та фізичну деструкцію (розробка кар'єрів витоптування худобою, т.і.) - 5 %

8. Забруднення атмосфери

- шкідливими газами, що призводить до збільшення площ
  - озонових «дір» (спричинило зниження захисної дії озонового шару від сонячного ультрафіолетового випромінювання й, як наслідок, — масові захворювання людей (рак шкіри, опіки, втрата зору) і тварин
  - парникового ефекту на планеті, що призводить до потепління клімату, танення льодовиків, значного глобального підвищення рівня Світового океану, до змін режиму утворення циклонів і буревіїв, навіть деградації екосистем окремих районів суші.

9. Знищення лісів

- почастішання повеней і селей

ІСТОРІЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ. ЕТАПИ ПОДОЛАННЯ ПРОТИРІЧ МІЖ ЛЮДИНОЮ І ПРИРОДОЮ

Основні етапи	Характеристика етапів
1. Пристосування до ландшафту первісної людини	❑ вибір місця для життя - міграція людей з метою пошуку кращих умов для життя: ❑ створення засобів праці (полювання, рибальства, землеробства або тваринництва); ❑ боротьба етнічних груп за територію, кращі землі або ресурси.
2. Створення систем сільських поселень - перший етап «агресивного природокористування»	цілеспрямоване використання ландшафтів для: ➢ забезпечення побутових умов і ➢ комплексного розвитку скотарства і землеробства. створення антропогенних модифікацій природних екосистем (зрошувані поля).
3. Урбанізація населення - виникнення наприкінці 1-го тисячоліття н.е. локальних екологічних криз	❑ перші міста (наприклад, Вавилон) були частиною навколишнього середовища; ❑ з часів Римської імперії - ізоляція міст від навколишнього середовища і протидія йому: знищення лісів (на паливо), тваринного світу, погіршення родючості земель.

ТРИ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНИХ КРИЗ. СТРАТЕГІЇ РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ ТА ДЖЕРЕЛА ЕКОЛОГІЧНИХ КРИЗ

ТРИ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНИХ КРИЗ

Аспекти криз	Характеристика аспекту
1. Ресурсний	містить у собі проблеми, зв'язані з виснаженням ресурсів, що використовуються суспільством у процесі промислової, сільськогосподарської та іншої діяльності.
2. Геоекологічний	тісно пов'язаний з ресурсним, але відрізняється від нього кутом зору, під яким аналізується та або інша проблема. Тут головним є опосередкована зміна в ході людської діяльності стану і функціонування природних комплексів, структури біологічних і геохімічних циклів.
3. Соціально-економічний	акцентує увагу на соціально-демографічних, економічних, технологічних причинах і наслідках виснаження ресурсів і зміни навколишнього середовища.

ДЖЕРЕЛА ЕКОЛОГІЧНИХ КРИЗ

ПРИРОДНІ ПРОЦЕСИ (СТИХІЙНІ ЯВИЩА)

- являють собою відхилення від нормального стану природних процесів, тобто порушення звичного функціонування локальних і регіональних геосистем.
- Але природне середовище у масштабі всієї біосфери, справляється зі «сплесками» природних стихій за рахунок механізмів саморегулювання за досить короткий час.
- Однак для людини вони становлять небезпеку, тому що загрожують здоров'ю і/або приводять до економічного збитку.

КОМБІНОВАНІ (комплексні)

техногенні впливи тісно переплітаються з природними процесами, підсилюються чи послабляються останніми

ТЕХНОГЕННА ДІЯЛЬНІСТЬ

- викликає процеси, не властиві природним системам, які не вписуються в природні біогеохімічні кругообіги, і тому формують у часі відхилення від нормального стану екосистем.

у багатьох випадках дії людини стають свого роду спусковим механізмом, що викликає ланцюгову реакцію в природному середовищі.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

бідність і неуважність до проблем раціонального природокористування країн, що розвиваються, - найсильніше джерело

СТРАТЕГІЇ РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ
(три способи взаємодії суспільства і природи)

Способи взаємодії суспільства і природи		
1. «Природа-матір»	**2. «Природа-соратник»**	**3. «Природа-експонат»**
поновлення ресурсів тільки за рахунок природних механізмів.	**поновлення ресурсів за рахунок як природних, так і антропогенних механізмів, що збільшує кількість ресурсів і підтримує інтенсивність їх циклів на рівні, недоступному тільки одній природі.**	**поновлення ресурсів тільки за рахунок суспільства і воно цілком забезпечує всі частини ресурсних циклів**

Ресурсні цикли – це не людський винахід.

Саме створення замкнутих кругообігів різних речовин, що функціонують за рахунок невідновлюваних джерел енергії, дозволило живій природі мільйони років експлуатувати обмежений запас мінеральної сировини, наявний у її розпорядженні.

Цикли – єдиний спосіб перетворити кінцевий обсяг у нескінчений.

Головні причини екологічних криз у зв'язку глобалізацією світової економіки

- **незбалансованість торгівлі між Півднем і Північчю – перевага імпорту на Північ дешевої сировини і вивіз з Півночі дорогих продуктів його переробки;**
- **недоступність для країн, що розвиваються, дуже дорогих на світовому ринку високих технологій, що забезпечують ресурсозбереження і повну переробку сировини та вторинних ресурсів;**
- **кабальна залежність сільського населення країн, що розвиваються, від місцевих ресурсів палива, води, ґрунту, що вичерпуються і супроводжують голод і хвороби людей;**
- **залежність усього світу від збереження природи країн, що розвиваються.**

Ознаки третьої глобальної екологічної кризи

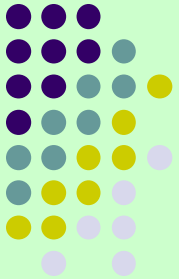

- *Зменшення запасів енергоресурсів*
- *Зниження продовольчої безпеки людства*
- *Знелісснення територій*
- *Зменшення біорізноманітності*
- *Потепління клімату*
- *Руйнування озонового екрану Землі*
- *Дефіцит питної води*
- *Забруднення Світового океану*
- *Токсикація (забруднення) компонентів біосфери (атмосферного повітря, прісних вод та вод світового океану, ґрунтів та живих організмів)*
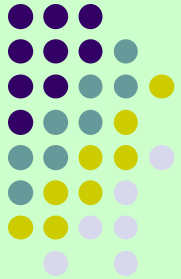
Наразі все …